

Argumenter for borgerløn
- nogle debatindlæg 1993-94
af Erik Christensen

Udgivet af institut for økonomi, politik og forvaltning
Aalborg Universitetscenter
Fibigerstræde 1
9220 Aalborg Ø

tryk: kopicentralen, AUC

Aalborg 1994

ISBN 87-89426-56-8

Indholdsfortegnelse:

Velfærdssydelse eller borgerløn - på vej imod et paradigmeskift i arbejdsmarkeds- og socialpolitikken?	side 1
Borgerløn og velfærdssamfundets fornyelse	side 7
Borgerløn og helhedstænkning	side 13
Den politisk-ideologiske modstand mod borgerløn	side 20
Konklusion	side 26

Velfærdssydelse eller borgerløn - på vej imod et paradigmeskift i arbejdsmarkeds- og socialpolitikken?

Industrisamfundets krise.

Så fik vi en ny arbejdsmarkedsreform. Nogen principiel ny social- og arbejdsmarkedspolitik som for 60 år siden med Steinckes socialreform fik vi ikke. I 1933 skete et paradigmeskift i arbejdsmarkeds- og socialpolitikken. Her blev det moderne danske industrisamfunds forsørgelsesprincipper fastlagt: Selvforsørgelsen via individuelt lønarbejde fik sit lovgivningsmæssige normalitetsstempel. I dag på tærsklen ind i et post-industrielt informationsfund har vi behov for et nyt paradigmeskift i arbejdsmarkeds- og socialpolitikken, hvor en række myter er ved at krakelere: Myten om at arbejdsløsheden kan fjernes igennem en større materiel vækst. Myten om at materiel vækst er godt og nødvendig for at løse miljøproblemerne. Myten om at uddannelse og aktivering i sig selv skaber øget beskæftigelse. Det industrielle samfunds fordelingsprincipper og spilleregler er kommet i krise. Lønarbejdet har i en lang periode fået en stadig stærkere normalitetsfunktion. Samtidig har vi fået en stadig større gruppe af mennesker på såkaldte overførselsindkomster. Hvis vi i fremtiden skal undgå at bevæge os i retning af et stadig stærkere polariseret "apartheid-samfund" med forskellige borgerrettigheder, må rettigheder og spilleregler for menneskers aktiviteter som samfundsborgere, lønarbejdere og statsborgere ændres, ved at rollen som lønarbejder må svækkes, og rollen som samfundsborger styrkes igennem en borgerlønsordning.

Steinckes socialreform.

Hvorfor var Steinckes socialreform i 1933 udtryk for et mere reelt paradigmeskift i socialpolitikken? Først og fremmest fordi den betød en uhyre forenkling

og rationalisering af hele det sociale regelsystem. Tidligere havde der eksisteret over 30 love, der blev koncentreret til 4 (lov om folkeforsikring, lov om offentlig forsorg, lov om arbejdsanvisning og arbejdsløshedsforsikring og lov om ulykkesforsikring), der kom til at bygge på delvis ændrede og præciserede grundprincipper, nye administrative strukturer og økonomiske dækningsregler. Retsprincippet blev stadfæstet som overordnet princip, hvor tidligere skønspincippet havde hersket på en række områder. Administrationen blev forenklet ved oprettelsen af sociale udvalg i alle kommuner, samtidig med at staten overtog en større andel af de samlede sociale udgifter igennem etablering af en mellemkommunal refusionsordning.

Ydelsesmæssigt fik socialreformen ikke den store betydning for så mange mennesker. Men administrativt, og politisk symbolsk fik den utrolig stor betydning, fordi den var logisk gennemtænkt ud fra nogle overordnede principper og et helhedssyn. Den var et led i Kanslergadeforliget og blev derfor et udtryk for Socialdemokratiets alliancebestræbelser overfor det landlige småborgerskab (udtrykt ved Det radikale Venstre og Venstre). Derfor kan man med en vis ret se den som et administrativt og politisk paradigmeskift. I dag ser man forgæves efter fremstormende politiske partier, der fremlægger principielle reformer, der tager fat på nutidens store klassesdeling.

Krise i dagpenge- og bistandssystem.

Det nuværende system med overførselsindkomster blev i hovedsagen opbygget i 1960'erne og 1970'erne med et dagpengesystem, et bistandssystem og et pensionssystem, der er indrettet efter en normaltilstand med fuld beskæftigelse i en industriel vækstøkonomi. Det forudsættes, at mennesker er selvforsørgende som lønarbejdere på et arbejdsmarked, hvis de ikke er selvstændige erhvervsdrivende eller forsørges af deres familie. Hvis denne selvforsørgelse svigter, som den i stigende grad har gjort for stadig flere, kan man midlertidigt få indkomsterstatningsydelser i dagpenge- eller bistandssystemet. Dagpengesystemet, der forvaltes af a-kasser, er traditionelt beskæftigelsesorienteret og opbygget efter et retsprincip, mens bistandssystemet, der forvaltes af kommunerne, er indrettet mod at løse sociale problemer og hovedsagelig er opbygget efter et behovsprincip.

Efter over 10 år med meget stor arbejdsløshed er begge systemer overbelastede og ved at miste deres klare indbyrdes afgrænsning. Den stigende arbejdsløshed har betydet, at andelen af langvarigt offentligt forsørgede er vokset kraftigt de sidste 25 år. Selvom arbejdsmarkedet er vokset i absolut omfang, er der sket en polarisering, hvor både de fuldt selvforsørgende og de passivt forsørgede fra det offentlige er vokset. I forhold til logikken i det industrielle forsørgelsessystem har det betydning, at man har fået et voksende antal mennesker i både dagpenge- og bistandssystemet, hvor de midlertidige ydelser (som dagpenge og kontanthjælp var tænkt) har fået en stadig mere varig karakter.

Det synes at være vanskeligt at reformere systemet uden at ændre på grundprincipperne i systemerne. Ved blot at ændre nogle enkelte overfladiske regler for at løse et delproblem skabes andre modsigelser og utilsigtede konsekvenser. Det er glimrende blevet demonstreret i de sidste år. En række af de beskæftigelsesforanstaltninger, man har sat i værk, har ikke skabt flere job, men har fået den uheldige effekt at fortrænge almindelige job. Det ses bl.a. i kommunerne, hvor arbejdsløse på jobtilbud i plejesektoren fortrænger almindelige job. Man har ligeledes kunnet se en konkurrence- og kassetækning mellem bistands- og dagpengesystem. Kommuner forsøger med forskellige beskæftigelses- og aktiveringsforanstaltninger at sende bistandsklienter over i dagpengesystemet for at reducere de sociale udgifter i kommunerne. Desuden eksisterer der også mange steder en konkurrence mellem a-kasser og kommuner om at finde job til de ledige.

Arbejdsmarkedsreformens lapperier.

Set i forhold hertil er regeringens netop vedtagne arbejdsmarkedsreform udtryk for modsætningsfyldte lapperier på det bestående system. Den indeholder kim til nytænkning ved at åbne op for muligheden for at fravælge lønarbejde i en periode (orlovsordninger til uddannelse, børnepasning, sabbat). Samtidig åbnes der også op for en mere systematisk tvang til arbejde og uddannelse (kommunal aktivering, hvor man får tilbud, man ikke kan afslå!). Man taler om at bekæmpe polariseringen, men faktisk får vi nu en klar tvedeling af arbejdsmarkedet: Det "rigtige" (private og offentlige) arbejdsmarked og et kommunalt aktiverings-

system, hvorimellem overgangen svækkes, idet "støttet arbejde" ikke længere giver adgang til dagpengesystemet.

Borgerløn og nye spilleregler.

I en situation hvor alle ikke kan få heltids-lønarbejde, og mange er begyndt at erkende, at en yderligere materiel vækst er med til at forværre miljøet, er en mere fundamental ændring af principperne for forsørgelse og arbejdsfordeling i samfundet nødvendig, hvis man både vil løse de sociale og miljømæssige problemer. Valget af spilleregler kommer til at stå imellem en skærpelse af industrisamfundets arbejdsmoral: Øget tvang (og kontrol) til lønarbejde og uddannelse, eller nogle nye principper: Borgerløn og øgede individuelle valgmuligheder og rettigheder.

Borgerløn er en individuel, universel, generel, retsbestemt og indkomstaafhængig ydelse, som gives alle borgere over 18 år. Ideen er at hermed sikres alle borgere et eksistensminimum, en offentlig forsørgelse, hvilket betyder at vækstpresset i retning af skabelse af stadig flere arbejdspladser i den formelle økonomi aftager. Det kan også ses som en "løn" for at eksistere som borgere i en husholdning, en familie og et lokalsamfund med det uformelle arbejde, der hører hertil. Med borgerløn etableres et andet normalbillede af borgeren. Han/hun er ikke først og fremmest lønarbejder, men social medborger. Hvis mennesker ønsker at leve på dette grundlag, skal der være mulighed for det uden nogen tvang om at skulle være til rådighed på et arbejdsmarked. Men man må forvente, at de fleste udover borgerlønnen vil tage lønarbejde, hvorfor borgerløn ikke vil betyde afskaffelse af a-kassesystemet, men sikkert nok at flere vil ønske at reducere deres arbejdstid, da de i forvejen er sikret en borgerløn. Et borgerlønsystem kan derudover opbygges således, at alle i løbet af et livsforløb blev garanteret mulighed for en vis mængde lønarbejde samt ret til uddannelse.

Et borgerlønsystem betyder i socialpolitisk forstand et opgør med det individualistiske selvforsørgelsesprincip og en rationalisering af overførselsindkomtsystemet, idet det umiddelbart kan erstatte største delen af kontanthjælpen, SU og det offentlige pensionssystem. Det vil ophæve den generelle rådighedspligt i forholdet til arbejdsmarkedet, hvor der i dag hersker en tvang til

lønarbejde både for de arbejdende, de ledige og kontanthjælpsmodtagerne, og hvor tendensen går i retning af at styrke denne tvang igennem udvidelse af pligten til at acceptere aktivitetstilbud (kommunal aktivering).

Både social, liberal og grøn.

Sammenfattende kan man sige, at en borgerlønsordning repræsenterer en principiell reform af vores social- og arbejdsmarkedssystem, der forener nogle gode elementer i både socialistisk (lighed) og liberalistisk (frihed) tænkning, og introducerer nogle nye post-industrielle, grønne værdier. Den er på den ene side meget social, idet den forhåndssikre alle en kollektiv garanteret forsørgelse på et eksistensminimum. Det betyder en sikring af en vis samfundsmæssig lighed. Den er samtidig også meget liberal, idet den sikrer alle et reelt frit valg af lønarbejde i forskellige grader. Det er en styrkelse af den individuelle frihed. Når dertil lægges, at den kan betyde en svækkelse af tendensen i retning af vækst (fremskaffelse af stadig flere arbejdspladser i den formelle økonomi) og styrkelse af det civile samfund, kan den ses som et væsentlig element i skabelsen af en bæredygtig udvikling, som netop er kendetegnet ved en decentraliseret demokratisk samfundsudvikling, der holder sig inden for nogle bæredygtige økologiske rammer.

Økonomiens dominans.

Når de etablerede politiske partier er tilbageholdne med at foreslå borgerløn, hænger det sammen med at de kun i begrænset omfang kan støtte sig til nogle arbejdsmarkeds- og socialpolitiske teoretikere, der har udviklet en ny forståelse for, hvordan arbejde og socialpolitik skal være i fremtidens samfund. Langt de fleste samfundsforskere er dybt præget af fuld beskæftigelse i et vækst-samfund, hvor socialpolitik forstås og begrundes ud fra et indkomsterstatningssynspunkt. På universiteter og sociale højskoler findes et dominerende økonomisk paradigme for, hvordan man skal se på arbejdsløshed og sociale problemer. Det afspejler sig tydeligt både i Zeuthen-udvalgets og Socialkommissionens rapporter.

Behovet for modige politikere.

For at mere principielle politiske reformer kan gennemføres kræves ikke alene at en gruppe af forskere kan fremlægge, forklare og sandsynliggøre at en reforms principper og konkrete udformning kan løse en række praktiske problemer. Der skal også eksistere en bred folkelig opinion og bevægelse for reformen og nogle politikere, der har modet og viljen til at skabe opbakning for den nye reform. Når Steinckes socialreform lykkedes i 1933, var det kun fordi, alle disse faktorer var til stede. Men da havde man også talt om en socialreform i 10 år. Når borgerlønsdiskussionen ikke rigtig er kommet igang i Danmark, selvom den blev introduceret for 15 år siden med "Oprør fra midten", hænger det også sammen med, at vi mangler fremsynede og modige politikere.

Når borgerlønsideen både kan ses som indeholdende socialistiske, liberale og grønne elementer skulle man umiddelbart tro, at den kunne vinde bred tilslutning i samfundet. Men i øjeblikket går mange socialister og særlig socialdemokratiet kun i begrænset omfang ind for en større lighed, men støtter sig på en bureaukratisk og hierarkisk social solidaritet blandt lønarbejderne (det nuværende fagforeningssystem). Og liberalisterne er heller ikke særlig tro overfor styrkelsen af den almindelige lønarbejders individuelle valgfrihed, men er mere interesseret i at styrke de stærkes frihed. Endelig er de grønne bevægelser i samfundet endnu for svage til rigtig at sætte den politiske dagsorden. Der er imidlertid flere tegn på, at borgerlønstanken langsomt kommer på den faglige og politiske dagsorden. Senest har Teknisk Landsforbund modigt gjort op med rådighedsbegrebet og lanceret en "velfærdsydelse". Det peger i retning af borgerløn.

Kronik i Information den 13.9.1993.

Borgerløn og velfærdssamfundets fornyelse.

Behovet for en strukturreform.

Vi står i dag i en situation, hvor der er et stort behov for en strukturreform i arbejdsmarkeds- og socialpolitikken. På **markedet** er arbejdsløsheden voksende og nye instrumenter for fordeling af lønarbejdet er nødvendig. I **stat** og **kommuner** bliver social- og arbejdsmarkedssystemet stadig mere udviklet og modsætningsfyldt, hvorfor en forenkling og samordning efter nye principper trænger sig på, og i **det civile samfund** er der en mangel på tid og kræfter til familieliv, lokalsamfund, politik og kultur hos mange på grund af for meget lønarbejde og den ulige fordeling af dette.

En vigtig strukturreform, der både vil være med til at fordele lønarbejdet bedre på **arbejdsmarkedet**, mindske bureaukratiet og klientgørelsen i **det statslige og kommunale arbejds- og socialsystem** og styrke **det civile samfund**, vil være gennemførelsen af en generel borgerlønsordning.

Krise i social- og arbejdsmarkedssystemet.

Det social- og arbejdsmarkedssystem, vi har, blev oprindeligt lavet ved socialreformen i 1933 og udbygget i 1960'erne og 70'erne. Det er et dagpenge-, bistands-, og pensionssystem, der er indrettet efter en normaltilstand med fuld beskæftigelse i en vækstøkonomi. Efter 10 år med stor arbejdsløshed er både dagpenge- og bistands-systemet overbelastede og ved at miste deres klare indbyrdes afgrænsning.

Det generelle håb har længe været, at arbejdsløshedsproblemerne var midlertidige og, at man kunne skabe fuld beskæftigelse ved vækst i den private og/eller offentlige sektor. Desuden har man i 1980'erne for at afhjælpe arbejdsløsheden set en stadig mere aktiv arbejdsmarkedspolitik med større vægt på vejledning, jobrotation, uddannelse og orlovsmuligheder. På trods af bestræbelser på at skabe flere normale lønarbejdsjobs, stiger arbejdsløsheden, og flere og flere erkender, at uddannelse og aktivering heller ikke i sig selv skaber øget lønarbejdsbeskæftigelse. Man har i de sidste år tværtimod stadig tydeligere kunne se, at en række beskæftigelsesforanstaltninger har fortrængt en række almindelige job i kommunerne, en "kasse-tænkning-kamp" mellem kommuner og a-kasser, at aktiveringsordninger bliver brugt som "svikmølle" for at blive i a-kassesystemet, "fattigdomsfælder", hvor det ikke kan betale sig at tage arbejde, og stadig flere eksempler på "kloges legale misbrug" af de stadig mere udviklede uddannelses- og sestiudsystemer.

I de sidste par år har der været forskellige forsøg på at diskutere og ændre strukturen i hele social- og arbejdsmarkedssystemet. Zeuthen-udvalget skulle se på arbejdsmarkeds- og uddannelsespolitikken og foreslå en forenkling. Socialkommissionen skulle komme et forslag til et mere sammenhængende og forenklet system af overførselsindkomster. Det har foreløbig resulteret i, at den nye regering gennemførte en arbejdsmarkedsreform, som bruger enkelte ideer fra de to kommissioner, men ellers ikke lægger op til en ændring af systemet efter nogle nye principper.

Borgerlønnsprincipper.

Borgerlønnen er en individuel, universel, generel, retsbestemt og indkomstuafhængig ydelse, som gives alle borgere over 18 år. Ideen er, at hermed sikres alle borgere et eksistensminimum, en offentlig forsørgelse. Det kan også ses som en "løn" for at eksistere som borgere i en husholdning, en familie og et lokalsamfund med det uformelle arbejde, der hører hertil. Borgerlønnen skal erstatte største delen af kontanthjælpen, uddannelsessløttten og det offentlige pensionssystem. Det betyder at man går væk fra det individualistiske forsørgelsesprincip i bistandsloven (Bistandsloven § 6). Det betyder ligeledes, at man ophæver den rådighedspligt der eksisterer i bistandsloven (Bistandslovens § 40), der pålægger kontant-

hjelpsmodtagere at være til rådighed for arbejdsmarkedet og den rådighedspligt, der eksisterer for ledige på arbejdsmarkedet.

Det kapitalistiske industrisamfund bygger på selvforsørgelsen igennem en fuld lønarbejdsindkomst som det normale, og med muligheder for dagpenge og bistandshjælp som erstattingsydelse, hvis man ikke kan få lønarbejde. Efter regeringens ny arbejdsmarkedsreform kan man med arbejdsløshed blive i dagpengesystemet i højst 7 år (plus 2 år med orlov), hvor man har ret og pligt til at tage imod aktiveringstilbud. Derefter ryger man ind i det kommunale aktiverings-system, hvor man også har ret og pligt til aktivering, og hvor støttet arbejde ikke giver mulighed for at komme tilbage til dagpengesystemet igen.

Hele dette arbejdsmarkeds- og socialsystem bygger på den opfattelse, at lønarbejdet har og fortsat skal have den centrale rolle for mennesker, og hvis man mister dette lønarbejde, bliver man i stigende grad stillet over for tilbud om uddannelse og arbejde, som man ikke kan afslå. Det meste af lovgivningen er indrettet efter, at det normale er at være heltidslønarbejder, hvilket betyder, at dem, der ikke kan få heltidslønarbejde, bliver diskrimineret på utallige måder.

Et borgerlønnssystem bygger på en anden menneske- og samfundsoptfattelse. Med borgerlønnen etableres et andet normalbillede af borgeren. Hun/han er ikke først og fremmest lønarbejder, men social medborger. Det betyder, at alle borgere er sikret en offentlig forsørgelse på et eksistensminimum. Det er et opgør med det traditionelle arbejdsbegreb, hvor arbejde kun ses som lønarbejde. Med borgerlønnen vil alle samfundsborgere blive aflønnet for det samfunds- og miljøøndvendinge arbejde, som alle udfører i den uformelle sektor. Det gælder husarbejde, social omsorg i form af at få familier og nære sociale netværk til at fungere samt aktivitet som politiske samfundsborgere. Hvis mennesker vælger at eksistere på borgerlønniveauet, skal der være mulighed for det uden nogen tvang til uddannelse eller lønarbejde.

Fordelene ved borgerlønnen.

I det nuværende social- og arbejdsmarkedssystem findes meget udviklede regler for aktivitetspligt (arbejde og uddannelse). For modtagelse af bistandshjælp,

arbejdsløshedsundersøttelse er der i stigende grad blevet krævet bestemte former for aktivitet (offentlig definerede former for arbejde og uddannelse), samtidig med, at der er begrænsninger for hvor meget lønarbejde, man selv må finde og have. Omvendt kræves der ikke aktivitet (arbejde og uddannelse) af folkepensionister, førtidspensionister, efterlønsmodtagere, folk på sygedagpenge og folk, der modtager børnebidrag. Men for disse grupper findes der forskellige og stadig skiftende regler for, hvor meget lønarbejde, man må have. Disse meget komplicerede forhold med regler om **aktivitetspåbud** og/eller **aktivitetsforbud** for de mange forskellige overførselsmodtagere kræver et omfattende bureaukrati og kontrolsystem. Det vil blive betydelig forenklet i et borgerlønssystem, hvor der hverken skal være aktivitetstvang eller aktivitetsforbud med hensyn til arbejde og uddannelse. Men her kunne man tænke sig regler, der sagde at hvis man arbejdede over et vist timetal skulle man være tilmeldt et arbejdsmarkedsmarked, der var dækket af a-kasser. Generelt kunne en sådan regel udformes således, at det altid kunne betale sig at tage lønarbejde, og hvis det har et vist omfang, skal det være fordelagtigt at være i en a-kasse.

Arbejdsløsheden kan ikke afskaffes ved en traditionel vækst i den private eller offentlige sektor. Det betyder ikke, at man ikke skal føre en meget aktiv erhvervs-, arbejdsmarkeds- og industripolitik, der som mål har skabelsen af andre og flere miljøvenlige lønarbejdsjob i både den private og offentlige sektor. I øjeblikket vil en del af arbejdsløsheden umiddelbart kunne afskaffes ved at udvide den offentlige sektor på en række områder.

Men man kommer ikke uden om, at der må ske en omfordeling af lønarbejdet. Det skal ske ved flere forskellige midler, hvoraf nogle allerede har været anvendt. Det drejer sig om en væsentlig arbejdstidsnedsættelse, forbud mod overarbejde, jobrotation og bedre orlovsmuligheder. En borgerlønsordning vil kunne være med til at reducere arbejdsløsheden, fordi der i en sådan ordning ikke på samme måde som i det nuværende forsørgelsessystem (indkomsterstatningssystem), ligger en indbygget tendens til, at det formelle arbejdsmarked skal vokse. Borgerløn vil lægge op til at reducere tvangen til at skulle skaffe sig lønarbejde og tvangen til at oprette lønarbejdspladser. Dem, der er i arbejde, vil blive stimuleret til at reducere deres lønarbejde, og dem, der mister lønarbejdet, vil ikke på samme måde være tvunget til at tage et fuldtidslønarbejde. Borgerløn

vil ikke i sig selv kunne løse arbejdsløshedsproblemet. Men det reducerer dets kvantitative betydning (sammen med andre foranstaltninger), og er central i omdefinering af dets kvalitative betydning ved at ændre arbejdsbegrebet. Det bliver lettere, mere attraktivt og mere legitimt at være uden lønarbejde og være deltidslønarbejder.

Man må forvente, at mange nye kulturelle og miljømæssige lønarbejdsjob vil have bedre muligheder for at opstå og udvikle sig med en borgerlønsordning, idet alle vil have et indkomstmæssigt rygstød i borgerlønnen, uden det bureaukrati og kontrol, som i dag er knyttet til de nuværende iværksætterordninger og dispensationer for rådighedsregler.

Nogle vil mene, at der til en borgerlønsydelse bør knyttes en pligt til en arbejdsmæssig modydelse i form af en social- eller miljømæssig værnepligt. Hvis man går ind på en sådan tanke, er det vigtigt, at en sådan ordning bliver så smidig så mulig uden et stort offentligt bureaukrati. Det kunne fungere ved at man i løbet af et arbejdsliv påtager sig en vis form for samfundsmæssigt arbejde i den formelle sektor efter meget frie valgmuligheder. (for område og tidsmæssig placering).

En borgerlønsordning medfører, at menneskers rettigheder og pligter som samfundsborgere, lønarbejdere og statsborgere ændres ved at rollen som lønarbejder svækkes og rollen som samfundsborger gives et økonomisk grundlag. Hvor man i det nuværende system er godt på vej til at etablere et "apartheid-samfund" med helt forskellige rettigheder og pligter for dem på det normale arbejdsmarked og dem i det kommunale aktiveringssystem, vil et borgerløns-samfund være et symbol på en samfundsmæssig ligeværdighed med muligheder for forskelle.

Langt de fleste vil uden tvivl udover borgerlønnen ønske både lønarbejde og uddannelse, fordi man kan opnå en højere levestandard samt alle de udviklingsmuligheder, der ligger i at være medlem i lønarbejdssamfundet og have en god uddannelse. Derfor bør et borgerlønssystem opbygges således, at alle borgere garanteres muligheder for en vis mængde lønarbejde samt en generel ret til uddannelse.

Et borgerlønsystem bygger på en tro på menneskers autonomi og valgfrihed, hvor det nuværende system lægger op til en skærpet konkurrence om lønarbejdet og til en ond cirkel for de svage, hvor mennesker der mister lønarbejdet får tilbudt uddannelse og arbejde, der bliver stadig mere tvangsprægede jo længere tid, der går. Jo dybere og længere væk man synker fra det "normale arbejdsmarked", desto større tvang bliver man underlagt til at påtage sig offentlig defineret arbejde og uddannelse.

Kronik i Berlingske Tidende den 6.10.1993.

Borgerløn og helhedstænkning.

Borgerløn på den politiske dagsorden.

Borgerløn er ved at komme på den officielle politiske dagsorden. Der er ganske vist ingen partier i folketinget der fremfører sagen, men græsrodder i mange partier presser på for at få sagen mere seriøst diskuteret. Det er dette møde et klart og spændende udtryk for. Derfor begynder man også mere offensivt fra toppen i samfundet at advare imod borgerløns tanker. Arbejdsgiverne er hele tiden på spring med advarsler imod borgerløns tanker, og senest har arbejdsminister Jytte Andersen flere steder gået imod borgerløn, f.eks. i Jyllandspostens kronik: "Plads til alle uden borgerløn" 14.11.93. Hun forsøger her at fremstille et skræmmebillede af, hvad borgerløn er.

Arbejdsministerens betænkkeligheder.

Jytte Andersens argumenter imod borgerløn er: 1. Det er at "melde pas" overfor arbejdsløsheden", at "bortdefinere arbejdsløsheden ved at sende folk på borgerløn". 2. I borgerløn ligger ikke en pligt til modydelse, og et samfund overlever ikke på rettigheder alene. 3. Borgerløn producerer en tabergruppe, der helt mister kontakten til arbejdsmarkedet. 4. Borgerløn vil skabe grobund for en kæmpemæssig sort sektor.

Nu er det jo meget almindelig i politik at forsøge at opstille et fortegnet skræmmebillede af sine modstandere. Derfor vil jeg i det følgende forsøge at vise, at Jytte Andersens forestillinger om borgerløn er fejlagtige og, at regeringens arbejdsmarkedsreform ikke løser problemerne, men at borgerløn lægger op til en nødvendig helhedstænkning mellem, arbejdsmarkeds-, social-,

erhvervs-, miljø- og familiepolitik, som man savner i regeringens arbejdsmarkedspolitiske tanker.

Min definition af borgerløn.

Borgerløn (BL) er for mig: 1. En generel personydelse, der gives til alle borgere over 18 år, som de kan leve af, uden noget generelt modkrav om at stå til rådighed for arbejdsmarkedet. 2. Borgerløn skal desuden kædes sammen med en garanti for muligheden for en vis mængde lønarbejde og ret til uddannelse i løbet af et arbejdslivsforløb. Dette for at hindre, at BL blot viderefører den sociale polarisering mellem de beskæftigede og de sociale bistandsklienter, som eksisterer i dag. 3. Endelig bør borgerlønstanken efter min mening også knyttes sammen med en pligt til en vis arbejdsmæssig modydelse i form af en social- og miljømæssig værnepligt. Den bør udformes så smidig, at man i vid omfang selv i løbet af et arbejdsliv kan vælge, hvornår dette arbejde skal udføres, og af hvilken art det kan være.

Helt konkret vil jeg foreslå, at alle fik en borgerløn på 5000 kr. skattefrit pr. måned, hvilket svarer nogenlunde til folkepensionens størrelse.

Det nye ved borgerløn er, at den gør op med det individualistiske forsørgelsesprincip i bistandsloven (§ 6) og sikrer en kollektiv forsørgelse for alle. Den erstatter altså umiddelbart størstedelen af kontanthjælpen, uddannelsesstøtten (SU) og det offentlige pensionssystem. Men der vil stadig være behov for visse tillægsydelser i det sociale system. Og ovenpå borgerlønnen vil der fortsat eksisterer et a-kassesystem, som nu, blot med den forskel, at statens rolle i finansieringen er fraværende eller minimal, men med en a-kasselovgivning, der sikrer en solidaritet mellem kasserne.

Det nuværende samfunds krise hænger sammen med, at det i stigende grad er blevet indrettet efter at alle skal være 100% lønarbejdere, og samfundet kan i stadig mindre omfang fremskaffe fuldtidslønarbejde til alle. Vort samfunds institutionelle struktur bygger på selvforsørgelsen via fuld lønarbejdsindkomst som det normale, og med mulighed for dagpenge og bistandshjælp som erstatningsydelser, hvis man ikke kan få lønarbejde. Hvis man så mister lønarbej-

det, bliver man i stigende grad stillet overfor tilbud om uddannelse og arbejde, der bliver stadig mere tvangsprægede, jo længere tid der går.

BL bygger på et helt anden menneske- og samfundsopfattelse. Borgerløn skaber et andet normalbillede af det moderne menneske. Hun/han er ikke først og fremmest lønarbejder, men social medborger. Denne rolle gives et økonomisk grundlag ved at sikre alle borgere offentlig forsørgelse på et eksistensminimum. Det er et opgør med det traditionelle arbejdsbegreb, hvor arbejde kun ses som lønarbejde. Med BL ville alle samfundsborgere blive aflønnet for det samfunds- og miljønødvendige arbejde, som alle udfører i den uformelle sektor. Det gælder husarbejde, social omsorg i form af at få familier og nære sociale netværk til at fungere, samt aktivitet som politiske og kulturelle samfundsborgere. BL vil derfor være et symbol på en grundlæggende samfundsmæssig ligeværdighed.

Fordele ved borgerløn.

Reduktion af arbejdsløsheden og skabelsen af et mere fleksibelt arbejdsmarked.

BL vil være med til at reducere arbejdsløsheden, fordi den vil stimulere dem, der har arbejde til at reducere deres lønarbejde, og dem, der mister lønarbejdet, vil ikke på samme måde være tvunget til at tage et fuldtidslønarbejde. Men BL vil ikke i sig selv løse arbejdsløshedsproblemet. Der vil fortsat skulle føres en aktiv erhvervs- og arbejdsmarkedspolitik i både den private og offentlige sektor, der har som mål at skabe flere miljøvenlige jobs, og man skal fortsat arbejde for arbejdstidsnedsættelse, jobrotation og bedre orlovsmuligheder. BL er ikke et alternativ til disse midler, men supplerer dem og styrker deres virkning.

BL vil desuden være med til at skabe et mere fleksibelt arbejdsmarked, idet der vil blive åbnet op for skabelsen af flere deltidsjob og småjobs. Det vil skabe nye udfordringer for fagbevægelsen, som lokalt bliver nødt til at kæmpe for at nogle af disse jobs overholder visse miljømæssige standarder.

Flere rettigheder til de svage - flere pligter til de privilegerede.

En væsentlig målsætning med borgerløn er at nedbryde nogle af de skel, der er opstået i samfundet i takt med velfærdsstatens stadig mere udviklede overførselsindkomstsistem. I længden er det uholdbart i et demokrati at opdele mennesker i grupper som bistandsklienter, efterlønsmodtagere, førtidspensionister med forskellige rettigheder og pligter. Det fører til et "apartheid-samfund", hvor fællesskabet får stadig dårligere ved at trives.

I dag er der en klar tendens til at rettigheder især tildeles de fuldtidsbeskæftigede og arbejdsledsøshedsforsikrede (pension, uddannelse, orlov, klagemuligheder), mens bistandsklienterne undertægges stærkere pligter (arbejdstvang) og færre rettigheder. Jo dybere og længere væk man "synker ned" fra det "normale arbejdsmarked", desto større tvang (pligter) bliver man underlagt til at påtage sig offentlig defineret arbejde og uddannelse og jo færre rettigheder har man (klage, orlov, uddannelse)

BL kan blive et centralt instrument til ændring af denne tendens. I BL ligger hverken en aktivitetsvang eller et aktivitetsforbud. Hvis BL skal styrke de svages rettigheder, må den kædes sammen med en generel ret til en vis mængde lønarbejde og uddannelse. I dag er bistandsmodtagere nærmest afskåret fra retten til normalt lønarbejde, men bliver i stigende grad underlagt en pligt til uformelt arbejde i kommunalt regi. Da BL efter min opfattelse må kædes sammen med en pligt til ydelse af en vis mængde samfundsnødvendigt arbejde som modydelse, og BL er en universel ydelse, betyder det, at den sociale og miljømæssige værnepligt skal gælde alle voksne, også de privilegerede. Samlet betyder det, at BL vil give alle samfundsborgere mere ligelige rettigheder og pligter til både formelt og uformelt arbejde.

Mindre offentlig bureaukrati - mere gennemskuelighed - bedre grundlag for politisk debat og styring.

Da BL er en generel personnydelse uden betingelser, skal der kun opretholdes en minimal offentlig kontrol og vurdering. Det medfører en stor besparelse i administration, idet en individuel skønsvurdering er meget arbejdskraftintensiv.

BL vil skabe en stor gennemskuelighed i tildelingen af offentlige ydelser og vil dermed være med til at fjerne en del af den uvidenhed, der danner baggrund for populære myter og fordomme om indkomstoverførselsmodtagere. Desuden vil BL være med til at fremme en bredere politisk debat om fordelingen af samfundets ressourcer og dermed for en mere rationel politisk styring af samfundet.

Skabe mere helhed i hverdagslivet ved at styrke det lokale fællesskab.

Et meget centralt element i BL er, at det kan være med til at genetablere fællesskabet som det bærende element i samfundsudviklingen. Der er i dag et stort behov for at ændre forholdet mellem arbejde, familie og lokalsamfund igennem dannelse af nye lokale organisationsformer. De nye lokale organisationsformer skal kunne tage sig af opgaver, der i dag løses i familien, i det offentlige og i det private erhvervsliv. Det kan være naturforvaltnings- omsorgs-, sundheds- og uddannelsesopgaver. Til en sådan nødvendig omorganisering mellem kommuner, institutioner, og familier vil BL kunne blive central, fordi den vil give mennesker et indkomstmæssigt grundlag for at eksperimentere sig frem til nye lokale organisationsformer, der kan genetablere lokalsamfundene.

Styrkelse af den erhvervsmæssige og kulturelle fornyelse.

Mange i erhvervslivet er i dag bekymret for, at der på en række områder i dag i modsætning til tidligere findes færre iværksættere. Derfor har man i de senere år indført forskellige former for iværksætterydelse. Og på det kulturelle område har man givet nogle ledige og bistandsmodtagere muligheder for at deltage i kulturelle aktiviteter uden at være underlagt rådighedsforpligtelsen. I stedet for at lave sådanne særlige ordninger, vil en BL ordning kunne fungere som et generelt sikkerhedsnet for alle mennesker, der vil kaste sig ud i alle typer af iværksætterprojekter. Fordelen vil være, at der ikke vil være knyttet særlige betingelser og kontrolforanstaltninger, som der er til alle de bestående ordninger.

Mere lighed og større individuelle uafhængighed.

BL vil betyde en styrkelse af mange kvinders økonomiske situation, idet ingen voksen længere tvinges til at være afhængig af en forsørger (ægtefælle), samtidig med at BL kan ses som en løn for husarbejde og børnepasning. Derfor vil BL sikrer, at alle (uanset køn) i højere grad end i dag får et grundlag for et mere reelt valg af livsform.

Alternativt helhedssyn.

Hvor BL vil være med til at fordele lønarbejdet bedre på arbejdsmarkedet, mindske bureaukratiet og klientgørelsen i det statslige og kommunale arbejds- og socialsystem og styrke det civile samfund, er fejlen ved regeringens arbejdsmarkedsreform, at den med orlovsordninger nok kan være med til at fordele lønarbejdet bedre, men at den ikke er med til at mindske bureaukratiet og klientgørelsen og ikke vil styrke det civile samfund.

Faktisk ligger der i regeringens lovgivning i tilknytning til arbejdsmarkedstreformen nogle meget kedelige og ubehagelige tendenser til: 1. Kommunalisering af lønarbejdet og det uformelle frivillige arbejde. 2. Markedsgørelse af det uformelle arbejde i familier og lokalsamfund.

Kommunalisering af det uformelle arbejde.

En del af den nye arbejdsmarkedsreform af Lov om kommunal aktivisering (Lovforslag 315 92/93). Hovedindholdet i denne reform er, at nu skal ikke alene alle unge under 25 år, men alle bistandsklienter have tilbud om uddannelse og arbejde. Det er en styrkelse af de svages ret til arbejde og uddannelse. Men hvis man sammenligner disse rettigheder med a-kassemedlemmernes nye rettigheder til uddannelse og arbejde er det klart mindre. Og hvad der er mere centralt er, at man ikke kan afslå de tilbud til uddannelse og arbejde uden at blive trukket i bistandshjælpen. Det er reelt kommunalt tvangsarbejde. Det er egentlig misvisende at kalde dem "tilbud". Det er det man i mafiaen kalder "tilbud man ikke kan afslå!". Det siger socialministeren da også i lovens bemærkninger, og blev tvunget til at sige det under folketingets behandling af loven, at man har pligt til

at tage imod disse tilbud efter bistandsloven § 40, der pålægger en rådgighedspligt til lønarbejde. Derfor er det egentlig også helt misvisende at kalde den kommunale aktivisering for "det tredje arbejdsmarked". På alle ordentlige markeder findes der både frihed for købet og sælger. I den kommunale aktivisering er der "arbejdssalgstvang".

En borgerlønsordning er et klart alternativ til den nye kommunale aktivisering. Her opretholdes en reel frihed til salg af arbejdskraft. Her vil det også være nødvendigt og hensigtsmæssigt med kommunale beskæftigelsessekretariater, der kan give uddannelses- og arbejdstilbud, men med den væsentlige forskel, at de styres af brugernes behov, og at "tilbud" kan afslås, som på et normalt marked.

Markedsgørelse af det uformelle arbejde.

Parallelt med kommunaliseringens af lønarbejdet for bistandsklienterne forsøger den nye arbejdsmarkedsreform at markedsgøre det uformelle arbejde. Det fremgår af den nye lov om statstilskud til hjemmeservice (Lovforslag 307 92/93). Her kan man få tilskud på 65 kr. til vask, rengøring, vinduespudsning, havearbejde, madlavning, snerydning og lignende opgaver. Kommunerne skal administrere hvilke virksomheder, der kan godkendes til sådanne opgaver. Det er for mig at se også et skræmmende eksempel på den øgede markeds- og statsliggørelse af det civile samfund. På den ene side udvikles en gruppe A-holds familier (med to fuldtidslønarbejdere), der er stressede og højt lønmede og ikke har tid til at tage sig af deres husholdninger, familier og lokalsamfund og på den anden side en ny C-gruppe bestående af et tjenende proletariat af ufaglærte arbejdere.

Her kan borgerløn også ses som et klart alternativ, idet den vil sikre muligheden for, at det miljø- og samfundsøvede arbejde i husholdningerne vil ske ved uformel selvforvaltning i familier og lokalsamfund uden en masse bureaukrati og kontrol fra kommuner, told- og skattevæsen.

Social Politik nr. 1. 1994.

Den politisk-ideologiske modstand mod borgerløn.

1993 blev året hvor borgerløn kom på den officielle politiske dagsorden, som en ny synsvinkel på den samfundsmæssige krise efter i næsten 10 år ikke at være nævnt i offentligheden.

I løbet af efteråret begyndte der at tegne sig et tydeligt billede at debatten. Fra toppen i samfundet - ministre, de største interesseorganisationer og de regeringsnedsatte ekspertråd samt i alle store avisers ledere lød der advarsler mod borgerlønstanken - fra græsrodder i mange partier henover midten i dansk politik, i enkelte fagforeninger og blandt konsulenter i erhvervslivet kom positive signaler omkring borgerløn.

Forskellige typer af argumenter imod borgerløn.

I en demokratisk debat er det vigtigt at forsøge at forstå og indleve sig i sine meddebattørers forståelser og argumenter, hvis man ønsker at blive klogere d.v.s. blive mere bevidst om sine egne synspunkter og deres begrænsninger og modpartens gode grunde til at mene, som hun/han gør, således at "interesserne" bag de forskellige argumenter kan klargøres. Derfor vil jeg i det følgende mere systematisk kort at opregne typer af argumenter imod borgerløn, for at finde deres "rationelle" kerne og begrænsninger.

Den politiske-ideologiske argumentation imod borgerløn i dagspressen har været af forskellige karakter:

1. Af en overordnet principiel politisk-ideologisk karakter gående på, at borgerlønnen bryder med nogle fundamentale grundprincipper i vores samfund:

1. Selvforsørgelsesprincippet og 2. Sammenhængen mellem rettigheder og pligter.

2. En argumentation, der går på en vurdering af, hvilke effekter en borgerløn vil få: 1. Skabe en tabergruppe. 2. Føre til en skærpet konflikt mellem arbejdere og ikke-arbejdere eller ydere og nydere i samfundet. 3. Skabe et mere traditionelt kønsrolle-mønster. 4. Være udtryk for en passiv uddannelses- og erhvervsstrategi.

I det følgende vil jeg fremdrage eksempler på de forskellige argumenter og forsøge at finde deres mere reelle indhold.

"Borgerløn fratager borgerne ansvaret for deres egen tilværelse." (Aalborg Stiftstidende 14.12.93)

Socialkommissionen fremhæver i deres rapporter, at systemet af overførselsindkomster helt grundlæggende må ses i sammenhæng med den enkeltes forpligtelse til og mulighed for at forsørge sig selv med henvisning til grundlovens § 75. Retten til arbejde ses som uløselig forbundet med ansvaret for at forsørge sig selv. Det centrale i borgerlønnen er, at det offentlige overtager forsørgelsesforpligtelsen for alle. Derfor har Aase Olesen kaldt borgerlønnen grundlovsstridig, hvilket er en meget problematisk fortolkning.

Som Jørn Loftager gør opmærksom på, er det vanskeligt at forstå, at idealet om at "forsørge og klare sig selv" skulle være i modstrid med borgerløn¹. Spørgsmålet er snarere, hvorledes man skal opfatte selvforsørgelsesprincippet og det bagvedliggende autonomi-ideal i dagens samfund. I stedet for at opstille en skarp modsætning mellem selvforsørgelse og offentlig forsørgelse, kunne man nyformulere selvforsørgelsesidealet - og tværtimod argumentere for, at man for at bevare en autonomi og selvforsørgelse, var det nødvendigt at indføre en generel borgerløn.

¹ Jørn Loftager: At klare sig selv. Kronik i Information den 14.1.94.

Ved at fastholde et helt rent selvforsørgelsesideal igennem selvstændig erhvervsvirksomhed eller fuldt lønarbejde (uden nogle offentlige tilskud af nogen art) må man konstatere, at en stigende gruppe i befolkningen ikke kan leve op til dette ideal. Hvis man derimod sikrede en offentlig minimal forsørgelse for alle borgere igennem en borgerløn, og der ovenpå fastholdt et selvforsørgelsesideal, ville selvforsørgelses-forestillingen blive reel.

"En retlighed hvortil der ikke er knyttet nogle pligter". (Morgenavisen Jyllands-Posten 7.12.93)

Dette argument imod borgerlønnen, at den kun indeholder en ret og ikke noget direkte krav om modydelse er især blevet fremført fra arbejderbevægelsens side. Her var det gamle slogan - "Kræv din ret, gør din pligt".

Argumentet har noget umiddelbart indlysende i sig: Et fællesskab må bygge både på rettigheder og pligter. Spørgsmålet er imidlertid, hvad man skal forstå ved pligter. Det gøres sjældent klart fra dem, der siger, at der må være en parallelitet mellem rettigheder og pligter.

I bistandslovens logik er retten til offentlig forsørgelse modsvaret af en pligt til at stå til rådighed for arbejdsmarkedet. Man skal have udnyttet sine arbejdsmuligheder, før man kan få offentlig hjælp. Det bryder borgerlønnen med, idet man her får en ydelse, uden at der er knyttet en generel rådighedsforpligtelse i forhold til arbejdsmarkedet.

Den danske velfærdsstat er ellers karakteriseret ved, at der ikke er nogen direkte sammenhæng mellem rettigheder og pligter. Professor Bent Rold Andersen har udtrykt det: "Båndet mellem bidrag og rettigheder er så godt som overklippet. Ydelserne er finansierede over skatterne og mange er gratis. ordningen bygger på den bredest mulige solidaritet: hele samfundet." (Kan vi bevare velfærdsstaten (1984) s. 35). Når man derfor nu kræver, at sociale rettigheder skal være snævert knyttet til nogle pligter om at levere en arbejdsmæssig modydelse, er det udtryk for en ny snæver nyttemæssig forståelse af sammenhængen mellem rettigheder og pligter.

Det er alligevel et sundt princip, at der bør være en sammenhæng mellem rettigheder og forpligtelser, og mellem en borgerløn og kravet om en vis modydelse fra samfundets side. Men den bør være anderledes end den generelle pligt til at stå til rådighed for arbejdsmarkedet og den arbejdspligt der ligger i den nye lov om kommunal aktivering. I stedet burde man overveje at lave en generel social- og miljømæssig værnepligt, der naturligvis skulle gælde alle, da borgerløn er en universel ydelse. Det ville betyde, at borgerløn ville give alle samfundsborgere mere ligelige rettigheder og pligter til både formelt og uformelt arbejde.

Mange er meget optaget af at skærpe de marginaliseredes arbejdspligt. Men når lønarbejde er blevet et knapt gode, var det mere naturligt, at man var mere optaget af at formulere forpligtelser for de privilegerede, der har lønarbejde, til at dele dette gode, så retten til en vis form for lønarbejde for alle samfundsborgere, blev mere reel.

"Indførelse af borgerløn vil betyde, at der skabes en stor permanent tabergruppe." (Morgenavisen Jyllands-Posten 7.12.93).

Dette argument fremføres både af borgerlige og fra arbejderbevægelsens side. Og det kædes ofte sammen med en samtidig formodning om, at borgerløn vil blive forbundet med en skærpet konflikt mellem arbejdere og ikke-arbejdere, mellem ydere og nydere.

Argumentet bygger enten på en opfattelse af, at borgerløn ikke bliver en universel ydelse eller, at der til borgerlønnen ikke er knyttet nogen ret til lønarbejde og uddannelse. Ejvind Larsen (fra Information) har lidt ironisk kaldt det en "livsstilsløn"²: "Nogle har arbejde og tjener deres løn ved det, andre skaber sig en livsstil og får løn for det" Det forudsættes, at dem på livsstilsløn "lader sig spise af med det" og iøvrigt ikke blander sig. Her bliver "livsstilsløn" set som en rationalisering af overførselsindkomstsystemet og en ophævelse af rådighedspligten, men ikke som en generel ydelse til alle.

² Ejvind Larsen: Livsstilsløn (leder) Information 27.10.93.

Det bestående system har produceret en tabergruppe, hvor man kan se en skærpet konflikt mellem ydere og nydere. Nu ser man nemlig en voksende folk at nydere - og en gruppe ydere, som har en stigende interesse i at beskære dette system. Ved at indføre en generel borgerløn vil man netop opbløde den nuværende tilspidsede konflikt ved at indbygge en interesse hos yderne til også delvis at optrede som nydere. Man vil med en social og miljømæssig værnepligt samtidig også gøre alle til ydere på en mere konstruktiv måde. Borgerløn vil altså ændre den nuværende farlige rollefordeling mellem ydere og nydere.

"Denne meget passive forsøgelse." (Det Fri Aktuelt 10.12.93)

Et meget udbredt argument imod borgerløn er, at borgerløn er en passiv ydelse og lægger op til en passiv, defensiv erhvervsstrategi. Hvad menes med "passiv"? I den dominerende opfattelse er alle ydelser "passive", hvis der ikke i love eller regler kræves bestemte aktiviteter. Det er rigtig, at borgerløn er en kriteriefri ydelse, der ikke dikterer en bestemt aktivitet i forhold til arbejdsmarkedet og erhvervsliv. Den kan derfor mere korrekt kaldes neutral i den forstand, at den i modsætning til mange overførselsindkomster og erhvervstilskud ikke bygger på påbud om eller forbud mod bestemte former for aktiviteter.

I borgerlønstanken ligger et andet menneskesyn og en anden styringsopfattelse. I den ligger en tro på individets autonomi. Den enkelte har mulighed for individuelt at vælge aktivitets- og passivitetsformer, hvilket er en stor fordel. Hvis man fra staten ønsker bestemte aktivitets-/passivitetsformer kræver det altid detaljerede regler og omfattende kontrolformer.

I stedet for at se borgerløn som en passiv ydelse, kan den tværtimod ses som en generel aktivitets- og iværksætterydelse, der vil kunne skabe meget mere fleksible lønarbejdere og små erhvervsdrivende og sikre en smidig overgang mellem disse erhvervsgrupper. Borgerløn kan ses som en et middel til at udvikle en "selvstændighedskultur". Den kan betragtes som et generelt persontilskud, som kunne erstatte en række erhvervstilskudsordninger. De fleste erhvervsstøtteordninger er så udviklede, at de kræver et omfattende bureaukrati og lobbyisme for at finde rundt i. Det nuværende social- og erhvervstilskudssystem udvikler en meget uproduktiv, snyltende "klient" og "tilskuds" adfærd.

Heroverfor vil borgerløn betyde en styrkelse af de svage og skabelse af en mere gennemskuelig politisk ressourcfordeling.

"Borgerløn vil tilskynde til et mere traditionelt kønsrollemønster." (Økonomisk oversigt. Dec. 1993 s. 169)

Dette argument er især ført frem fra folk i kvinde- og fagbevægelsen og nævnes også i DØS rapporten, idet man her siger: "Det vil ændre forholdet mellem aflønningen af aktiv deltagelse på arbejdsmarkedet og egen produktion i hjemmet. Det vil være mere økonomisk attraktivt at lade den ene ægtefælle forblive hjemme eller kun deltage i begrænset omfang på det officielle arbejdsmarked fremfor at begge ægtefæller arbejder." Man inddrømmer dog også, at det er tænkeligt med mere utraditionelle kombinationer f.eks. at begge ægtefæller arbejder ude på deltid.

Som med spørgsmålet omkring aktivitet/passivitet må man sige, at selve borgerlønsideen er kønsneutral. I forhold til de bestående regler (med familieforsørgelse) må borgerløn ses som en frigørelse af kvinder. Borgerløn betyder, at ingen voksen længere tvinges til at være afhængig af en forsørger. I det nuværende system kan kvinder, der falder ud af arbejdsløshedssystemet ikke få bistand, hvis deres mand har fast arbejde. Borgerløn kan også siges at rette op på den diskrimination som hjemmearbejdende husmødre/fædre er udsat for. Borgerløn kan ses som en aflønning af husarbejde og børneoppassning. I øjeblikket kan lønarbejdere få penge for at passe deres børn (på forældreorlov), mens en hjemmegående husmoder ikke får noget som helst.

Borgerløn kan derfor siges at fremme ligestillingen, idet den generelt vil give mændene en bedre økonomisk mulighed for at deltage i husarbejdet. I borgerlønstanken ligger en generel opprioritering af det uformelle arbejde. Under alle omstændigheder vil borgerløn være med til at stimulere kønsrolle- og arbejdsfordelingsdiskussionerne i familierne.

Heroverfor er kun at sige, at mange af de uheldige ting, som man mener borgerløsn vil medføre, er forhold som netop er skabt under det nuværende system, og at borgerløsn netop er tænkt som forsøg på løsning af.

Der er naturligvis ingen der ved, hvilke effekter en borgerløsn ville få. Det afhænger af dens konkrete udformning og bygges i nogen grad på en trossag og ikke mindst på, hvilket grundlæggende syn på mennesket man har. Har man et negativt menneskebillede, som siger, at mennesker helst skal være underlagt en tvang fra marked og stat - skal "aktiveres" - ja så må borgerløsn optattes som noget, der gør det muligt "for en hel befolkning at slænge sig i hængekøjen" (Berlingske Tidende 10.12.93). Omvendt hvis man har et positivt menneskebillede. Så vil borgerløsn kunne skabe den social tryghed, der vil gøre det muligt for alvor at udvikle den menneskelige kreativitet, der er nødvendig i den økologiske omstillingsproces, vi står overfor.

SALT nr. 2. 1994.

Konklusion.

Der er noget ejendommeligt ved politiske ideer, idealer og forestillinger, at de ofte bliver trukket frem, brugt og bevidstgjort, når de er truede eller når de er ved at miste deres oprindelige betydning. Det kan man også se i debatten om borgerløsn.

Når politiske idealer er truet, behøver man imidlertid ikke at skifte dem ud med helt andre. Man kan også nyformulere dem. I stedet for at se borgerløsn som værende i modstrid med selvforsørgelsen og sammenhængen mellem rettigheder og pligter kan man tværtimod se borgerlønnen som en måde at nyformulere de gode ideer om at "klare sig selv" og at kæde rettigheder og pligter sammen på en ny måde. Opfattet således er borgerløsn en nødvendig forudsætning for at mennesker "kan klare sig selv", og er en måde at nyformulere forholdet mellem rettigheder og pligter, der netop giver en mere ligelig fordeling af rettigheder og pligter i samfundet: Borgerløsn giver en ny social medborgerret, samtidig med at den sikrer en vis ret til lønarbejde og uddannelse og kædes sammen med en social- og miljømæssig værnepligt.

Den anden måde at argumentere imod borgerlønnen er at fremstille et skræmmebillede af den - udmale de formodede negative konsekvenser, den vil kunne medføre. Fælles for dem er, at man påstår, at borgerløsn ligefrem vil forstærke en række uheldige tendenser i det bestående samfund. Men karakteristisk for alle disse formodninger er, at borgerlønnen ikke ses i sammenhæng med en ret til en vis form for lønarbejde og uddannelse og en vis social - og miljømæssig værnepligt.